

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Ректори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор
Хушвахтзода Қ.Х. _____
«12» _____ соли 2023

ХУЛОСАИ

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Диссертатсия дар мавзӯи «Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон» дар кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ ба иҷро расидааст.

Дар давраи омодагии диссертатсия Шарипов Самандар Самариддинович унвонҷӯи кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба ҳисоб мерафт.

Шарипов Самандар Самариддинович соли 2013 ба факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дохил гардида, соли 2018 онро аз рӯи ихтисоси «Ҳуқуқшиносӣ» хатм намудааст.

Шаҳодатнома оид ба супоридани имтиҳонҳои номзадӣ санаи 20 марти соли 2023, таҳти №36 дода шудааст.

Роҳбари илмӣ: Сафарзода Анвар Ислом доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Дар натиҷаи муҳокимаи диссертатсия хулосаи зерин қабул шудааст:

Мубрамии мавзӯи (предмет) таҳқиқот. Дар сиёсати ҳуқуқӣ-ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи яке аз масъалаҳои авлабиятнок таъминоти иқтисодии соҳибхатиёрии давлат, устувории танзими ҳуқуқии муносибатҳои иқтисодӣ, таҳкими эътимод байни ҳукумат ва соҳибкорӣ, ташаккули низоми одилонаи ҳифзи ҳуқуқ, ки тавонад ба таври муассир ҳуқуқҳои асосии иқтисодӣ ва озодии соҳибкориро ҳифз мекунад, мебошад. Таваҷҷӯҳи бештар ба таҳияи самтҳои асосии банақшагирии стратегӣ, мақсад ва вазифаҳои банақшагирии стратегии рушди иҷтимоию иқтисодии кишвар, ки дар стратегияҳои миллий ва дигар ҳуҷҷатҳои доктриналии мақомоти олии ҳокимияти давлатӣ муқаррар шудаанд, дода мешавад. Масалан, дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 масъалаҳои тақвияти рушди институтсионалӣ дар самти таъмини самаранок, шаффоф ва назорати идоракунии ва молиявии зиддикоррупсионӣ дар асоси ҷорӣ намудани технологияи муосири иттилоотӣ дар ҳамаи сатҳи идоракунии давлатӣ, дар маҷмӯъ бунёди модели идоракунии технократӣ ва меритократӣ (шоистасолорӣ) дар кишвар дар мадди аввал гузошта шудаанд. Барои тақвият додани нақши ниҳодҳои ҳамоҳангсоз ва масъулияти иҷтимоии бизнес дар раванди назорат ва рушди соҳаҳои

иқтисодиёти миллӣ тадбирҳо оид ба коҳиш додани фишори маъмурӣ ба фаъолияти хоҷагидорӣ, кам кардани ҷузъи коррупсионӣ, аз ҷумла дар асоси рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ баррасӣ мегарданд.

Соҳаи истеъмоли мол ва хизматрасонӣ яке аз муҳимтарин дар сохтори тамоми фаъолияти иқтисодӣ ба шумор меравад, зеро комилан ҳар як шаҳрванд дар тӯли умри худ ба сифати истеъmolкунанда амал мекунад ва зарурати мантиқии ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ӯ ба вучуд меояд. Маҳз аз ҳамин сабаб, ҳадафи ин таҳқиқот кӯшиши фаҳмидани самаранокии механизми ҳифзи ҳуқуқии манфиатҳои истеъmolкунандагон ва дурнамои мукамалнамоии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреб додани истеъmolкунандагон мебошад. Ҳифзи ҳуқуқи истеъmolкунандагон як соҳаи гардиши моликият буда, барои кишваре, ки дар он муносибатҳои мутамаддини бозор ташаккул меёбанд, аҳамияти бузург дорад. Тағйироти ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар охири солҳои 80 -ум ва ибтидои солҳои 90 -ум оғоз шуда буд, бори аввал ба яке аз калонтарин гурӯҳҳои муносибатҳои, ки дар бозори мол ва хизматрасонӣ ба вучуд меоянд, таъсир расонид, яъне муносибатҳо бо иштироки истеъmolкунандагон. Гузариш ба иқтисоди бозорӣ зарурати ҷавобгарии танзими ҳуқуқии муносибатҳои ҳифзи истеъmolкунандагон, аз ҷумла ҳифзи ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ онҳоро ба миён овард.

Кодекси ҷиноятӣ ҚТ (соли 1998) дар моддаи 294 ҷавобгариро барои фиреби истеъmolкунандагон муқаррар намудааст. Мувофиқи он фиреби истеъmolкунандагон ин камтар чен кардан, кам баркашидан, кам додани бақияи пул, гумроҳ кардани истеъmolкунандагон дар мавриди хосияти истеъmolкунӣ ё сифати маҳсулот (хизматрасонӣ) ё дигар навъи фиреб додани истеъmolкунандагон дар корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият, ки ба фуруши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ ба аҳолии машғуланд, ҳамчунин аз ҷониби шаҳрвандон ба миқдори назаррас содир шуда бошанд, фаҳмида мешавад.

Ҳимояи ҳуқуқи истеъmolкунандагон некӯаҳволӣ ва манфиатҳои истеъmolкунандагонро тавассути таълим, сафарбаркунӣ ва намояндагӣ муҳофизат мекунад. Ҳимояи истеъmolкунандагон кафолат медиҳад, ки истеъmolкунандагон дар бораи интихоби худ қарорҳои хуб қабул кунанд ва ба механизмҳои муассири ҷуброн дастрасӣ дошта бошанд. Он инчунин соҳибкоронро ташвиқ мекунад, ки сифати маҳсулот ва хизматҳои пешниҳодшударо кафолат диҳанд. Барои доштани низоми функционалии ҳифзи истеъmolкунандагон, ҳукумат, тижорат ва истеъmolкунандагон бояд якҷоя кор кунанд. Ҳукумат бояд сиёсатҳо, қонунҳо ва қоидаҳои мувофиқро ҷорӣ кунад, то истеъmolкунандагонро аз амалҳои зараровари тижорат муҳофизат кунанд. Дар байни муассисаҳои дахлдоре, ки барои татбиқи ҳуқуқи истеъmolкунандагон масъуланд, инчунин алоқа ва координатсияи самарабахш ба роҳ монда

шавад. Ҳамзамон, соҳибкорон бояд аз амалҳои қаллобӣ ё беинсофона, ки истеъмолкунандагонро гумроҳ мекунанд ё таъсири манфӣ мерасонанд, худдорӣ кунанд. Истеъмолкунандагон, дар навбати худ, бояд дар бораи ҳуқуқҳои худ огоҳ бошанд ва тавонанд онро ғаълона ҷимоя кунанд. Ҷамъиятҳои матлубот дар бобати баланд бардоштани шуурнокии ва дастрасии умум гардондани истеъмолкунандагон нақши калон мебозанд.

Мубрамияти мавзӯро муаллиф дуруст асоснок намудааст, динамика ва сохтори ҷинойтҳои иқтисодӣ бояд пеш аз ҳама бо ислоҳоти низоми иқтисодӣ, аз нав дида баромадани принципҳои танзими давлатии ҳуқуқии муносибатҳо дар соҳаи ғаъолияти иқтисодӣ, тағирёбии хусусияти муносибатҳои гуногуни субъектҳои соҳибкорӣ ба монанди - истеҳсолкунандагон, дистрибуторҳо ва истеъмолкунандагон алоқаманд карда шаванд. Ба дараҷаи муайян, ин равандҳои бозсозӣ ба муносибатҳои, ки вобаста ба ғаъолияти низоми бонкӣ, соҳаи фуруши маҳсулот ва хизматрасониҳо ба вучуд омадаанд, таъсир расонд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки солҳои охир содир намудани ҷинойтҳои иқтисодӣ ру ба болоравӣ дорад. Масалан, дар соли 2014 – 2891, соли 2015 – 3060, соли 2016 – 2797, соли 2017 – 3521, соли 2018 – 3547 ва соли 2019 – 3572 ҷинойти иқтисодӣ содир карда шудааст. Дар байни ҷинойтҳои иқтисодӣ содиршавии ҷинойти фиреби истеъмолкунандагон низ назаррас мебошад. Масалан, дар соли 2000 - 203; 2001 - 197; 2002 - 120; 2007 - 123; 2010 - 160; 2011 - 270; 2012 - 281; 2013 - 248; 2014 – 444; 2015 – 223; 2016 – 236; 2017 – 225; 2018 – 227, 2019 – 195, 2020 – 179, 2021 – 183 ва 2022 - 127 яъне танҳо дар чордаҳ сол 3641 ҷинойти фиреби истеъмолкунандагон содир карда шудааст, ки ин нишондиҳанда ташвишовар мебошад. Ҳамзамон, ҷинойти фиреби истеъмолкунандагон дар бештар маврид хусусияти латентиро ба худ касб намудааст, инчунин бо сабаби камаҳамият буданаш (қ. 1 м. 294 КҶ ҚТ) аксари истеъмолкунандагон кӯшиш баҳри ҳифз намудани ҳуқуқҳои худ амали дахлдорро анҷом намедиханд.

Ҳамзамон дар илми ҳуқуқи ҷинойтӣ ва амалияи ҳуқуқтатбиқнамоӣ масъалаҳои зиёди баҳснок вобаста ба бандубасти кирдорҳои дорои аломати фиреби истеъмолкунандагон пайдо мешаванд. Ин пеш аз ҳама ба проблемаҳои фарқгузори намудани фиреби истеъмолкунандагон аз таркиби ҷинойтҳои мучовир ба монанди қаллобӣ ва ғайра дахл дорад. Дар амалия ҳолатҳои дучор мегарданд, ки кирдор дар аввал ҳамчун фиреби истеъмолкунандагон бандубаст гардида, баъдан ҳамчун қаллобӣ аз сари нав бандубаст карда мешавад ё баръакс. Аз нигоҳи илмӣ таҳлили навро инчунин масъалаҳои муқаррар ва татбиқ намудани аломатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи фиреби истеъмолкунандагон талаб месозанд.

Ғайр аз ин бояд зикр намуд, ки дар КҶ ҚТ бояд таҷрибаи батанзимдарории таркиби ҷинойти фиреби истеъмолкунандагон, ки дар

давлатҳои дигар ҷой дорад ба инобат гирифта шуда, ҷиҳатҳои мусбӣ он дар такмил додани таркиби ҷинояти мазкур дар КҶ ҚТ истифода шаванд. Аз ин ҷо зарурати омӯзиши иловагӣ вазӣ танзими қонунгузори таркиби ҷинояти мазкур ва ҷавобгарӣ барои содирнамоии он, такмил додани амалияи дахлдори ҳуқуқатбиқнамоӣ, фиреби истеъмолкунандагон зарур мебошад.

Дар асоси гуфтаҳои зикршуда таҳлили ҳамаҷонибаи назариявии масъалаҳои танзими қонунгузори фиреби истеъмолкунандагон, амалияи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқии ҷиноятӣ вобаста ба ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон, коркарди тавсияҳои илман асоснок ҷиҳати мукамалнамоии қонунгузори ҷиноятӣ дар замони имрӯза мубрам мебошанд.

Дар умум, ин омилҳо аз мубрамияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ гувоҳи медиҳанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи лоиҳаи илмӣ кафедраи ҳуқуқии ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ, ки ба мавзуи «Сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони муосири рушд (барои солҳои 2016-2020)» бахшида шудааст, омода гардидааст.

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти диссертатсиониро омӯзиши ҳамаҷонибаи фиреби истеъмолкунандагон ҳамчун ҷиноят ва ҷавобгарии ҷиноятӣ барои он ташкил дода, дар заминаи он коркард ва пешниҳоди тавсияҳо оид ба такмили қонуни ҷиноятӣ ва қонунгузори Тоҷикистон дар самти ҳимояи ҳуқуқии истеъмолкунандагон яке аз мақсадҳои марказии таҳқиқоти мазкур ба шумор меравад. Дар робита бо мақсадҳои дар боло зикршудаи таҳқиқот, ҳамзамон доираи муайяни вазифаҳо низ муқаррар гардидаанд, ки ҳалли масъалаҳои назариявӣ ва амалии онҳо мазмуну мӯҳтавои таҳқиқоти диссертатсионии мазкурро дар самти ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон ташкил медиҳанд.

Вазифаҳои таҳқиқот. Ҷиҳати ноил гардидан ба мақсадҳои зикргардида, дар таҳқиқоти диссертатсионии мазкур иҷрои чунин вазифаҳо ба нақша гирифта шудаанд:

– таҳқиқи илмӣ амалии ташаккул ва инкишофи қонунгузори оид ба ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон дар таърихи ҳуқуқии ҷиноятии Тоҷикистон;

– таҳлили қонунгузори ҷиноятии амалкунандаи давлатҳои ИДМ оид ба ҷавобгарӣ барои фиреби истеъмолкунандагон аз нуқтаи назари самаранокии амалии онҳо ва истифодаи минбаъдаи ин таҷриба дар такмили қонунгузори ҷиноятии кишвар;

- таҳлили ҳуқуқӣ -ҷиноятии аломатҳои объективӣ ҷинояти фиреби

истеъмолкунандагон;

- таҳлили ҳуқуқӣ -чиноятӣ аломатҳои субъективӣ чиноятӣ фиреби истеъмолкунандагон;

- муайян намудани фарқияти фиреби истеъмолкунандагон аз таркибҳои ба он монанд;

- таҳияи тавсияҳо оид ба такмил додани қонунгузорӣ ва амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ доир ба мубориза бар зидди чиноятӣ фиреби истеъмолкунандагон.

Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ. Ба ҳайси объекти таҳқиқот маҷмӯи муносибатҳои ҷамъиятӣ баромад менамоянд, ки бинобар сабаби содир намудан ва ба ҷавобгарии чиноятӣ кашидан барои чиноятӣ фиреби истеъмолкунандагон ба вучуд меоянд.

Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсиониро хусусиятҳои хоси ҷавобгарии чиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон, ки дар қонунгузории чиноятӣ ҚТ пешбинӣ шудааст, инчунин нашрияҳои илмӣ, маълумотҳои оморӣ, маводҳои амалияи татбиқи қонунгузорӣ ташкил медиҳанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур аз нуқтаи назари масъалагузорӣ, мавзӯи интиҳобшуда, усули баррасӣ ва роҳҳои илмӣ ҳалли масоили мавҷудаи ҷавобгарии чиноятӣ фиреби истеъмолкунандагон навгонии ҷиддӣ дар фазои илми ҳуқуқшиносӣ, махсусан ҳуқуқи чиноятӣ кишвар маҳсуб мегардад. Навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он ифода мегардад, ки аз ҷониби муаллиф дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ аввалин пажӯҳиши мукамал, ҳаматарафа, сохторӣ-пуррагӣ, таҳлили муқоисавӣ ҷавобгарии чиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон мувофиқи қонунгузории чиноятӣ ҚТ пешбинишуда ба шумор меравад.

Дар диссертатсия таҳлили амиқи мафҳуми моҳияти фиреби истеъмолкунандагон сурат гирифта, мазмуну муҳтавои аломатҳои тарафи объективӣ ва субъективӣ чиноятӣ таҳқиқшаванда муайян карда шуда, ҷиҳати такмили м. 294 КҶ ҚТ тавассути ворид намудани тағйирот ба аломатҳои бандубастшавандаи чиноятӣ мазкур пешниҳодҳои асоснок ироа гардидааст. Рисолаи илмӣ аз навгониҳои зерин иборат аст:

-бори аввал дар рисолаи илмӣ масъалаи батанзимдарории ҳуқуқии чиноятӣ фиреби истеъмолкунандагон ҳамчун чиноят дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ ва ҷавобгари барои содиршавии он дар марҳилаҳои гуногуни таърихи ҚТ инъикос гардидааст;

-дар рисолаи илмӣ муаллиф фиреби истеъмолкунандагонро тибқи қонунгузори чиноятӣ баъзе давлатҳои хориҷӣ таҳлил намуда, ҳулосаҳои амиқи илмӣ коркард намудааст;

-ҳамчунин, навгонии дигари рисола дар он мебошад, ки муаллиф объект ва тарафи объективӣ чиноятӣ фиреби истеъмолкунандагонро баррасӣ намуда, андешаҳои асосноки илмиро пешкаш намудааст;

–дар рисолаи илмӣ субъект ва тарафи субъективии ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон мавриди таҳлил қарор гирифта, вобаста ба масъалаҳои зикршуда, пешниҳодҳоро дар самти такмили қонунгузорию ҷиноятӣ ироа намудааст;

–аломатҳои вазнинкунандаи ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон ва татбиқи он дар таҷрибаи тафтишотӣ ва судӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, оид ба ин қисмат, аз ҷониби муаллиф андешаҳои мукамал пешниҳод гардидааст;

–дар рисолаи илмӣ сабабҳои содиршавии ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон ва тавсифи ҳуқуқӣ-иҷтимоии он мавриди таҳлил қарор гирифта, дар қисмати хулосавии рисола, пешниҳодҳои муаллиф ироа шудааст.

Таҳқиқоти анҷомдодашуда имконият медиҳад, ки нуктаҳои зерини илмӣ ба ҳимояи пешниҳод карда шаванд:

1. Дар ҳар як марҳалаи нави тараққиёти ҷамъият, вақте ки барои ҳалли проблемаҳои мавҷуда ё нав бамиёномада саъю кушиши иловагӣ талаб карда мешавад ва ҳалли он бе таҳлили муайяни роҳи тайкардашудаи таърихӣ ғайриимкон аст. Фиреби истеъмолкунандагон дар ҳамаи давраҳои инкишоф ва рушди ҳуқуқи ҷиноятӣ ҳамчун ҷиноят эътироф мегардид. Меъёрҳои ҳуқуқии Шариат дар муқаррар намудани ҷазои ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон нақши муассир бозидаанд. Сураи 83 Қуръон бо номи «Ад-мутаффифин (камфурӯшон)»-ро метавон асоси криминализатсия намудани фиреби истеъмолкунандагон эътироф кард. Маҳз меъёрҳои ҳуқуқи исломӣ фурӯшандагонро вазифадор карда буд, ки дар бораи ҳама гуна камбудихо ё норасоӣҳои маҳсулоташон истеъмолкунандагонро огоҳ намоянд ва набояд барои кушиши фиреб додан ё ба иштибоҳ андохтани онҳо далелҳоро бардурӯғ нишон диҳанд. Вобаста ба адолат баркашидани молу маҳсулот ва камфурӯшӣ накардан меъёри ҳатмӣ барои мусулмонон ба ҳисоб меравад.

2. Муқоисаи ҳуқуқии қонунгузорию ҷиноятию давлатҳои аъзои ИДМ-ро бо чунин дастовардҳои метавон минбаъд баҳри мукамал намудани КҶ ҚТ мавриди таҳқиқ қарор дод. Аз ҷумла:

2.1. Ҳамаи давлатҳои ИДМ-ро вобаста ба мавҷудияти ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон ба ду гуруҳ ҷудо намудан мумкин аст:

а) давлатҳое, ки дар КҶ-ии онҳо фиреби истеъмолкунандагон ҳамчун ҷинояти классикӣ боқӣ мондааст (Ҷумҳуриҳои Беларусия, Туркманистон, Озарбойҷон ва Арманистон);

б) давлатҳое, ки фиреби истеъмолкунандагонро бо мурури замон аз КҶ-ии худ декриминализатсия намуданд (Федератсияи Россия, Ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Қирғизистон ва Ўзбекистон).

2.2. Муқаррар намудани преюдитсияи маъмури барои қ. 1 ҷинойти фиреби истеъмолкунандагон дар КҶ ҚТ (аз таҷрибаи Туркманистон);

2.3. Криминализатсия намудани истеҳсол, пинҳон ва фурӯши маҳсулоти пастсифат дар асоси таҳлили КҶ ҚА.

3. Динамика ва сохтори ҷинойтҳои иқтисодӣ бояд пеш аз ҳама бо ислоҳоти низоми иқтисодӣ, аз нав дида баромадани принципҳои танзими давлатии ҳуқуқии муносибатҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ, тағирёбии хусусияти муносибатҳои гуногуни субъектҳои соҳибкорӣ ба монанди - истеҳсолкунандагон, дистрибьюторҳо ва истеъмолкунандагон алоқаманд карда шавад. Ба дараҷаи муайян, ин равандҳои бозсозӣ ба муносибатҳое, ки вобаста ба фаъолияти низоми бонкӣ, соҳаи фурӯши маҳсулот ва хизматрасониҳо ба вучуд омадаанд, таъсир расонд. Ҳамаи ин наметавонад дар муайяннамоии таърифи ҳуқуқӣ-ҷинойтии объекти фиреби истеъмолкунандагон таъсир гузорад. Моддаи 294-и КҶ ҚТ воситаи ҳифзи намуди махсуси муносибатҳо, яъне муносибатҳои истеъмолий мебошад, ки муносибатҳои ҷамъиятии байни истеъмолкунандагон ва соҳибкорон – истеҳсолкунандагон, иҷрокунандагон, фурӯшандагон (инчунин миёнаравҳо) ҳангоми амалисозии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии (хусусияти истеъмолий) ҳамчун корхонаҳо ва истеъмолкунандагон бо роҳи ба амал баровардани фаъолияти савдо (фурӯши мол, хизматрасонӣ), аз як тараф ва иҷрои вазифаи истеъмолкунанда, аз тарафи дигар, ба вучуд меоянд.

4. Пешниҳодҳои бунёдӣ вобаста ба субъекти фиреби истеъмолкунандагон:

4.1. Мувофиқан ба м. 23 КҶ ҚТ барои фиреби истеъмолкунандагон шахсе ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида мешавад, ки дар вақти содир намудани ҷинойт ба синни шонздаҳсолагӣ расидааст ва дар корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият, ки ба фурӯши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ ба аҳоли машғуланд, ҳамчунин метавонад шаҳрванди оддӣ бошад. Бояд қайд намуд, ки муқаррароти м. 294 КҶ ҚТ бо Қонуни ҚТ «Дар бораи ҷимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» вобаста ба доираи субъектоне, ки метавонанд ба фиреби истеъмолкунанда машғул шаванд, мутобиқат намекунад. Яке аз масъалаҳои дар назари аввал одӣ, вале дар асл мураккаб ва баҳсталаб, масъалаи мафҳумҳои «истеҳсолкунанда», «иҷрокунанда» ва «фурӯшанда», ки метавонанд истеъмолкунандаро фиреби диҳанд, мебошад. Яъне, «истеҳсолкунанда», «иҷрокунанда» ва «фурӯшанда» ҳамчун субъекти ҷинойт бояд дар м. 294 КҶ ҚТ бевосита нишон дода шаванд.

4.2. Субъекти фиреби истеъмолкунандагон инҳоро бояд эътироф намуд: 1) кормандони корхонае, ки дар соҳаи савдо ё иҷрои корҳо хизмат мерасонад; 2) шахси воқеие, ки дар ташкилот ба фурӯши мол, иҷрои кор

ё хизматрасонӣ ба истеъмолкунанда дар асоси шартномаи (шартнома, супориш) ҳуқуқи граждани ба таври доимӣ ё муваққатан вазифаҳоро иҷро менамояд; 3) шахрванде, ки воқеан фаъолияти соҳибкориро бе бақайдгирии давлатӣ дар соҳаи фуруши мол, иҷрои кор ё хизматрасонӣ ба истеъмолкунанда пеш мебарад; 4) шахси воқеие, ки вазифаҳои фуруши мол, иҷрои кор ё хизматрасониро, ки шахрванд — соҳибкор дар асоси шартномаи меҳнатӣ ё шартномаи граждани (шартномаи пудрат, супориш) ба ӯ гузоштааст, иҷро менамояд; 5) шахси воқеие, ки ин вазифаҳоро (бе барасмиятдарории шартнома) аз номи шахрванд — соҳибкор амалан иҷро менамояд.

4.3. Мо бо чунин ақида розӣ шуда наметавонем, ки субъекти фиреб додани истеъмолкунандагон шахсоне шуда метавонанд, ки бо ташкилоти савдо муносибатҳои меҳнатӣ надоранд (масалан, хешу табор ё шиносони фурушандае, ки ӯро иваз мекунад). Чунин хулосаҳо ба меъёрҳои қонун муҳолифанд ва диспозитсияи м. 294 КҶ ҚТ-ро ба таври васеъ маънидод менамоянд. Ба ақидаи мо, кирдорҳои чунин шахсон бо м. 247 КҶ ҚТ, яъне ҳамчун қаллобӣ бояд бандубаст карда шавад. Чунин равиши ҳалли масъала, яъне ҷавобгариҳои ҷиноятии коркунони савдо, ки бо ташкилоти савдо муносибатҳои меҳнатӣ доранд, вале вазифаҳои гуногуни ёрирасонро (фаррошҳо, коргарони ёрирасон ва ғайра) иҷро мекунанд, самаранок мебошад. Агар онҳо аз номи корфармо фурушандаро иваз карда, истеъмолкунандагонро фиреб диҳанд, онҳо тибқи м. 294 КҶ ҚТ ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд, дар акси ҳол – кирдори онҳо бо м. 247 КҶ ҚТ бояд бандубаст карда шавад.

II. Пешниҳодҳое, ки ба такмили қонунгузориҳои ҷиноятии равона гардидаанд:

5. Ҷиҳати пешгирии намудани эҳтимолияти декриминализатсияи намудани ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон пешниҳод менамоем, ки категорияи “зарар ба миқдори назаррас” аз қ.1 м. 294 КҶ ҚТ хориҷ карда шуда, бар ивази он категорияи “зарар ба миқдори калон”, ки дар қ.2 м. 294 КҶ ҚТ муқаррар шудааст, ҷой дода шавад. Зарар ба миқдори махсусан калон ва аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир намудани фиреби истеъмолкунандагон, ки дар қ. 3 м. 294 КҶ ҚТ муқаррар карда шудааст, ба қ. 2 м. 294 КҶ ҚТ интиқол дода шавад;

6. Истифодаи истилоҳи “шаҳрвандон” дар таркиби м. 294 КҶ ҚТ ба мақсад мувофиқ нест. Зеро, аввалан, истилоҳи шаҳрванд мансуби шахси муайянро ба як давлат дорад, сониян, шаҳрвандони хориҷӣ, ки дар ҚТ қору фаъолият доранд метавонанд ҳангоми содир намудани ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон бе ҷазо монанд. Пешниҳод карда мешавад, ки дар м. 294 КҶ ҚТ истилоҳи “шаҳрванд” бо истилоҳи “соҳибкорони инфиродӣ (шахсони воқеӣ)” иваз карда шавад.

7. Қисми 1. м. 294 дар таҳрири зерин пешниҳод карда мешавад:

“Камтар чен кардан, кам баркашидан, кам додани бақияи пул, гумроҳ кардани истеъмолкунандагон дар мавриди хосияти истеъмолкунӣ ё сифати маҳсулот (хизматрасонӣ) ё дигар навъи фиреб додани истеъмолкунандагон дар корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият, ки ба фуруши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ ба аҳоли машғуланд, ҳамчунин аз ҷониби шаҳрвандон ба миқдори калон ва дар давоми сол баъд аз додани ҷазои маъмури содир шуда бошад, содир шуда бошанд”.

8. Дар қ. 2 м. 294 КҶ ҚТ ҳолати бандубастшавандаи “аз ҷониби шахсе, ки қаблан барои фиреби истеъмолкунандагон суд шудааст, содир шуда бошад”, хорич карда шавад.

9. Эзоҳи м. 294 КҶ ҚТ дар таҳрири зерин пешниҳод карда шавад: Фиреби истеъмолкунандагон ҳангоме ба миқдори калон содиршуда шумурда мешавад, ки агар зарари ба истеъмолкунандагон расонидашуда аз як нишондиҳанда барои ҳисобҳо бештар, ба миқдори махсусан калон бошад - аз даҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Хулосаҳо ва нуктаҳои илмӣ, ки дар диссертатсия пешкаш гардидаанд, бо истифода аз ақидаҳо ва мафҳумҳои пазируфташудаи илмӣ исбот карда шудаанд. Натиҷаҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ аз сатҳи навгонии таҳқиқоти диссертатсионӣ дарак медиҳанд. Таҳқиқоти диссертатсионӣ кори илмӣ анҷомёфта буда, дар он вазифаҳои гузошташуда пурра ҳалли худро ёфтаанд.

Диссертатсия ба ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ мувофиқ аст.

Оид ба муҳтавои диссертатсия мақолаҳои илмӣ, аз ҷумла 4 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 мақола дар нашрияҳои ватанӣ бо забонҳои тоҷикӣ, интишор гардидааст:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷалаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1–М]. Шарипов С.С. Тавсифи ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ объекти фиреби истеъсолкунандагон [Матн] / С.С. Шарипов // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – 2021. – №. 4-2(39). – С. 352-358. ISSN: 2308-054X.

[2–М]. Шарипов С.С. Таҳлили ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ тарафи субъективии фиреби истеъмолкунандагон [Матн] / А.И. Сафарзода, С.С. Шарипов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2022. - №9. - С. 225-231. ISSN: 2413-5151.

[3–М]. Шарипов С.С. Ташаккул ва инкишофи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон [Матн] / С.С. Шарипов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ 2022. №11. ISSN: 2413-5151.

[4–М]. Шарипов С.С. Гумроҳ кардан оид ба хосияти истеъмолкунӣ ё сифати маҳсулот (хизматрасонӣ) дар таркиби тарафи объективии фиреби истеъмолкунандагон [Матн] / С.С. Шарипов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ 2023. №7. С. 281-287. ISSN: 2413-5151.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар дигар нашрияҳои илмӣ чоп шудаанд:

[5–М]. Шарипов С.С. Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон дар замони шӯравӣ [Матн] / С.С. Шарипов // Ҳуқуқи инсон: дирӯз ва имрӯз. Маводҳои конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ (9 декабри соли 2022). Зери таҳрири номздаи илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Қурбонализода Н.Ш. - Душанбе: Матбаи ДМТ, 2022. - С. 398-405

[6–М]. Шарипов С.С. Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон дар марҳилаи муосир [Матн] / С.С. Шарипов // Рушди технологияҳои рақамӣ дар шароити муосир: маводҳои конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ бахшида ба “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илм ва маориф” (солҳои 2020-2040) 27-28 декабри соли 2022 / Зери назари доктори илмҳои техникаӣ Х.Х. Назарзода, дотсент илмҳои иқтисодӣ Ф.Р. Шаропов, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ Н.А. Қудратов. – Душанбе: «ДДТТ», 2022. – С. 317-322;

[7–М]. Шарипов С.С. Рушд ва инкишофи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон дар замони истиқлолият [Матн] / С.С. Шарипов // 25-солагии Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: ҳолат ва дурнамо / Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ // Зери назари умумии д.и.х., дотсент Ф.Р. Шарифзода. – Душанбе: Нашриёти ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2023. – С. 267-270.

Ҷамаи мақолаҳои муаллиф оид ба муҳтавои диссертатсия навишта шуда, таҳлили онҳо дар қисми хулосавии диссертатсия сабт гардидаанд.

ҚАРОР КАРДА ШУД:

1. Диссертатсия таҳқиқоти мантиқан анҷомёфта буда, ягонагии дохилӣ дошта, усулҳое, ки дар ҷараёни тадқиқоти илмӣ истифода шудаанд, аз сифати мусбӣ диссертатсия шаҳодат медиҳанд ва онҳо минбаъд метавонанд, дар тадқиқотҳои алоҳида вобаста ба ин масъала ва проблемаҳои мукамалсозии қонунгузори ҷиноятӣ дар самти ҷинояти фиреби истеъмолкунандагон истифода шаванд. Натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф аз ҷиҳати назариявӣ ба рушди илми ҳуқуқи ҷиноятӣ ва дигар илмҳои ба мавзӯи мазкур алоқаманд мусоидат карда, барои ҳалли мусбӣ як зумра масъалаҳо ва мушкилоти вобаста ба мавзӯи тадқиқот нақши муҳимро мебозад. Инчунин, хулоса, пешниҳод ва дастовардҳои муаллиф барои рушди қонунгузорӣ, фаъолияти мақомоти дахлдори давлатӣ ва тақмили соҳа аҳаммияти муҳим дошта, ҳангоми таҳия ва татбиқи барнома, стратегия ва консепсияҳои давлатӣ метавонанд истифода шаванд. Рисолаи мазкур ба талаботи манзурнамудаи банди 31, 33-35, 37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки

бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, мутобик мебошад.

2. Диссертатсияи Шарипов Самандар Самариддинович «Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фиреби истеъмолкунандагон» ба ҳимоя барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси: 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҳазои ҷиноятӣ тавсия карда шавад.

Хулоса дар ҷаласаи кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ қабул карда шудааст. Дар ҷаласаи кафедра иштироқ доштанд: 16 нафар. Натиҷаи овоздихӣ: «тарафдор» – 16, «зид» – 0, «бетараф» – 0, протоколи №1 аз 30 августи соли 2023.

Раиси ҷаласа:

Мудири кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ
ва муқовимат бо коррупсияи факултети
ҳуқуқшиносии ДМТ, н.и.х.

Раҳмонзода М. Ҷ.

Котиби ҷаласа:

дотсенти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ
ва муқовимат бо коррупсияи факултети
ҳуқуқшиносии ДМТ, н.и.х.

Холиқзода Ш.Л.

**Имзои Раҳмонзода М. Ҷ. ва
Холиқзода Ш.Л.-ро тасдиқ мекунам:**

Сардори РК ва КМ ДМТ
« 12 » 10 2023 с.

Тавқиев Э.Ш.